

Cireres, 63, usat com a insult per 'mul, burro'). Frases comparatives allusives al qui va a remolc darrere d'un altre: «més valdria que t'enterressis set canes sota terra, que no pas fer el bèstia, anant tota la vida a la *retranca* d'en Pere y d'en Pau, glatint rosegons y guitant al rascle, malehit morral de somera!», MrnVayreda (*Puny.*, xxii, 340 (262)); «de males *retranques*» 'de mala gana' (com l'ase dolent i indòmit que guitant constantment se li posen els arreus en desgavell, els porta en doina, mall. *BDLC* XIII, 166; *AlcM* documenta a Bna., 1313 i 1365, *retranques* CastPna. 1433.

Predomina la forma en *-ga*,⁴ que és també la tarrag. (*BDC* VI, 49) i d'altres llocs, veg. Krüger, *BDC* XXIII, 152-153, important per la bona descripció, excel·lents gravats i fotos (n.º 47 ss., darrere la p. 240, llista a la p. 152), i també per l'enumeració de sinònims catalans i formes estrangeres paral·leles. Però també hi ha variant, amb *-ca*, del tot conforme a l'etimologia: així a Mall., com veiem per la citada locució, i amb un sentit secundari ja en el *DFgra.*: «*retranca*: corretja per aguantar els calsons: *tirante*» (cita del mall, MSOliver en *AlcM*, §3); alterat allí en *recranques*, *-cl-*, per etim. pop.; pirin. *řetránka* «en el jou de les mules» (Krüger); i de fet, a la baixa Ribag., tinc anotat la *řetránkas* 'corretja que passa sota el coll de les mules de llaurar' (Jusseu, 1965). Encara que en cast. predomina *atabarre* i en port. *atafal*, se cita també cast. i port. *retranca*.

En tot cas, es diu *retranca* 'corretja del darrere, en els arreus de les bèsties de càrrega' a la ratlla d'Aragó i Nav. (Berdún, Fago: Bergmann, *Grenzgebiet*, 45) i fins a Ansó (Krüger), *řitránka* en el murcià oriollà d'Almoradí (*BDC* XVII, 56). Amb sentit generalitzat, situa MLWagner *arritranc* «trasto, mueble viejo e inútil, persona vil, despreciable» a Canàries i molt escampat per tot el cast. d'Amèrica (*RFE* XII, 84): en aqueixes *i* i *arr-* hi ha sens dubte, en gran part (junt amb el que diré) contaminació d'*arriero*, *arrias*. Bc. suletí *ustaiá eretrénka* (Giese, *Molino suletino*).

Quant a l'etimologia, és evident que hi ha *re-*, de RETRO-, i *tranca* en el sentit de 'barrot': constatació preciosa: que acaba de refermar la inducció, que hem fet abans, que en altre temps el tipus *TRANCA* havia estat indígena amplament, qui sap si àdhuc pertot, en el domini català. Car justament el tractament *re-* de RETRO-, a través de *rere-*, és propi del català: en cast. i port. el resultat de RETRO- és *redro-* (sovint dissimilat en *redo-*), però allà no hi ha ni possibilitat de síncope (la *-dr-* mantinguda ho hauria impedit) ni condicions per a l'haplologia.

És insostenible l'etimologia RETRO+germ. HANKA, en què pensaren Moll (*An. Ofic. R. B. IV*, 316) i Giese (*l. c.*): no sols perquè, encara que vagi al darrere de les anques, no consisteix en anca (no és una anca o una part de l'anca); sinó que un híbrid llatí+germ. és dolent, car aquí seria llatí erudit (amb *-r-* conservada), i construït com si portés HANKA com a complement acusatiu. La *re-tranca* és 'la tranca o barrot del darrere', la *tranca* del *rere*: formació rigorosament paral·lela a *re-taule* < *rere-taula* 'la taula de darrere (de

l'altar)', de *re(re)-cuina*, de *rere-pèl* > *repèl* (cf. cast. *al red(r)opelo*). Com és ben sabut, el cast. *retablo* és manlleu del cat., i també *retranca* ha de ser manlleu en castellà igual que a Sardenya i Sicília.

Com s'explica la *-g-* de la forma dominant. Potser contaminació d'algun altre mot: *llongues* 'corretges' o *regna* RETINA, o... Potser influència del fonetisme NK > ng propi del basc, i de moltes valls alt-aragoneses i alt-gascones, fenomen que havia arribat fins i tot a l'alta Ribagorça i V. d'Aran, segons relíquies toponímiques: des d'aquesta zona s'hauria propagat. Però fonèticament el que va més llis és que vingui d'una pronúncia mossàrab, pel caràcter sonor (sonora fortis) del *q* emfàtic de l'àrab: que ja lliga amb l'àrea, principalment mossaràbiga, que hem demostrat, supra, per a *tranca* en català; la síncope del *-TRO-* no hi faria objecció, havent-hi transmissió aràbiga (i ajudant-hi l'haplologia TRO-TRA-).

El que més em convenç és admetre que la formació RETRO-TRANCA es vagi produir en diversos àmbits del domini català (recordem l'abundor de dades ross. des del S. XIV); i que, en la propagació de la *-g-*, hi hagi contribuït un corrent doble: sobretot des del S. (mossàrab), però confluint amb influències vascòniques (i potser ajudant-hi encara la influència de *llongues*). De tota manera la propagació del mot des de Múrcia i Andal. ha d'haver tingut un paper en l'ús a Amèrica i Canàries.

A Carlet, em feia a saber J. G. M. (1935), anomenen *alitrancs*, pl., *AlcM* a Cullera i Beniali, «una peça del carro» (vol dir sens dubte això); i aquí la *-i-* (que retrobem en l'oriollà *ritranca*, i canar-amer. *arritranc*o, aquest amb *ar-* arabitzant) no es pot explicar més que per l'ambigüitat de la kesra aràbiga (ja no hi cap contaminació de *arriar* havent-hi *-l-*); encara és més clar que el pas de *r* a *l* només es pot explicar a base d'una *r* (la *ř* no existeix en àrab) única subjecta a dissimilació (i ajudant-hi encara l'article aràbic *al-*). La lluita entre els tres sinònims concurrents *rebasta*, *tafarra* i *retranca*, retrocedint un sota la pressió de l'altre, acabarà d'explicar els detalls de l'extensió geogràfica de les formes.

DERIV.: *Retrancs*. *Retranguer*. *Retranguera*.

CPT.: Veg. *trecanou* a TRENCA.

¹ És clar que fóra ben arriscat assegurar-ho però potser també n'hi ha una altra dada cat. ben antiga en el mot *trancs* que Aversó ajunta amb altres 6 rims en *-ancs* (*Torc.*, 1502.2): el que invita a creure-ho és el fet de no consignar *trancs* més que en plural: com si pensés en els barrots o travessers d'una escala, o en les camallades seguides d'una marxa. No consta «*tranc*: toc de campanes pels difunts», no figurant en Escrig sinó en Llombart, obra sense valor, plena de malentesos i de mots merament castellans. — ² No tots els mots d'aquest text aquitànic —potser de lletra massa difícil per a Du C.— s'entenen bé. En lloc de *trabeti llegiríem *habeti* 'avets', que ha sortit una ratlla abans. *Brachiata* sembla estar pel ribag. *abraçar* 'abraçar un arbre', que documento i estudio en ABARCAR del DECH (I, 10a1-